

ÇANKIRI'NIN FATİHİ KARA TEKİN GAZİ

Prof. Dr. Necati DEMİR

(NOT: Bu yazı, Çankırı ve Karatekin Gazi hakkında hazırladığımız kitabın küçük bir özettir.)

Kara Tekin Gazi, yaklaşık dokuz yüz yıldır eşi ve gaza arkadaşı Meryem Hatun ile birlikte Çankırı Kalesi'nin içinde metfundur. Anadolu'yu Türk vatani hâline getirenlerin öncülerindendir. Çankırı ilimizin sembolü ve manevî bekçisidir.

Kara Tekin Gazi, Türk tarihi açısından çok önemli isimlerden birisi olmasına rağmen, belirleyebildiğimiz kadarıyla, hakkında derli toplu bir araştırma yapılmamıştır. Kara Tekin Gazi ve Çankırı adı bizim yıllar önce dikkatimizi çekmiş, her iki konuda da ulaşabildiğimiz belge ve bilgileri değerlendirmek üzere arşivlemiş idik.

Çankırı ve Kara Tekin bağlantısı ilgi çekici bir durum sergilemektedir. Bu konularda daha geniş araştırmaları ileriki yıllarda bilim dünyası ile paylaşmak düşüncesindeyiz.

Türklerin batı yönüne göçünün ne zaman başladığı bilinmemektedir. Bilinen, iki göç yolu olduğudur. Birisi ve çoğunlukla kullanılan Ural Dağları ile Hazar Denizi'nin kuzey tarafıdır. Bu yola *Kavimler Kapısı* da denmektedir. Diğeri ise Hazar Denizi'nin güneyinden Türkiye'ye ve daha güneylere olanıdır. Ancak Hazar Denizi'nin kuzeyinden gelen gruplardan bazen Karadeniz'in güney yönünü tercih edenler de vardır. Bu yön, Trabzon, Rize, Artvin yöresinin günümüzdeki etnik yapısının temelini teşkil etmekle birlikte uzantısı Ege Denizi'ne kadar uzanmaktadır.

Malazgirt Savaşı'nda Alp Arslan ile Bizans ordusuna karşı savaşan komutanlar arasında Kara Tekin Gazi bulunmamaktadır¹. Ayrıca Alp Arslan, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Emir Saltuk'a Erzurum ve çevresini²; Emir Artuk Bey'e Mardin, Amid, Malatya, Harput ve çevrelerini; Emir Melik Dânişmend Gazi'ye Kayseri, Sivas, Tokat, Niksar, Amasya ve çevrelerini³; Emir Çavuldur'a Maraş, Saros ve çevrelerini; Emir Mengücek'e Erzincan, Kemah, Şarkikarahisar ve çevrelerinin⁴ fethi görevini vermiştir⁵. Alp Arslan'ın görev verdiği komutanlar arasında Kara Tekin Gazi yoktur.

¹ Mükremin Halil Ymanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul 1944, s. 73-74, Faruk Sümer, "Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beyleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. IV, Ankara 1975, s. 197-207.

² Saltuklular Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerindedir. Malazgirt Savaşı'ndan hemen sonra Erzurum ve yöresi Ebû'l-Kasım Saltuk'a verilmiştir. Bu beyliğin sınırları merkez Erzurum olmak üzere, kuzeyde eski ismiyle Barkal Dağları'ndan başlar. Bayburt, Kars, Tercan, İspir, Tortum, Oltu, Micingerd, Koçmaz ve çevresi beylik sınırları içerisinde bulunmakta idi. II. Rükneddin Süleymanşah (1196-1204), 1202'de Gürcistan Seferi'nden dönerken Saltuklu Beyliği'ni yıkar ve topraklarını Selçuklu Devleti sınırları içerisine katar.

³ Dânişmendliler, birinci dönem Anadolu Türk beyliklerinin en önemlilerindedir. 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'na katılmışlar, savaş zaferle sonuçlandıktan sonra Anadolu'nun kuzey bölgelerinin fethini üzerlerine almışlardır. Kısa bir süre içerisinde Orta Anadolu'yu fethetmişler, Sivas'ı devlet merkezi yapmışlar ve devletlerini buradan yönetmişlerdir. Dânişmendli Beyliği'nin kurucusu Dânişmend Gazi, 1085 yılında bütün Kapadokya'ya hâkim olur. Orta Anadolu'ya hâkim olduktan sonra kuzeydeki sınırları Trabzon'a dayanır. Kara Deniz Bölgesi'ni daha kolay fethedebilmek için devletin merkezini Sivas'tan Niksar'a taşır. Dânişmend Gazi 1104'te İkinci Canik Seferi'nde şehit olmuştur. Yerine oğlu Melik Gazi Bey geçer. Melik Gazi 1134'te öldükten sonra Dânişmendlilerde taht kavgaları başlar. Neticede Niksar ve çevresine Melik Muhammed hâkim olur. Melik Muhammed, ilk olarak Anadolu'nun güneyinde sınırlarını genişletmek için çalışır. Melik Muhammed 1142 yılında ölür. Yerine oğlu Zünnun geçer. Fakat amcası Yağlı Basan bütün Dânişmendli bölgesinde hükümdarlığını ilân eder. Selçuklular, Dânişmendli Devleti'ni 1178 yılında yıkar ve onların topraklarına sahip olurlar. XIII. yüzyılın başlarında bu devlet de yıkılır. 1335 yılında Moğol-İlhanlı devrinin sona ermesiyle Anadolu'da beylikler dönemi başlar. Moğollar döneminde var olan beylikler, onların gitmesiyle tamamen müstakil hareket etmeye başlar. Dânişmendlilerin topraklarının kuzey kısmında iki beylik ortaya çıkar. Bunlar; Hacıemiroğulları Beyliği ve Taceddinoğulları Beyliği'dir.

⁴ Mengücekler Devleti, Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın komutanlarından Mengücek Gazi tarafından 1080'de kurulmuştur. İlk vatanları Kemah ve Erzincan dolaylarıdır. Daha sonra sınırları içerisine Şebinkarahisar ve Divriği yörelerini de katmışlar, başkentlerini Divriği'ye taşımışlardır. Mengücek Bey öldükten sonra yerine oğlu İshak Bey geçti. Onun zamanında toprakları Dânişmendliler tarafından alındı. İshak Bey 1142'de öldükten sonra devletin toprakları Erzincan yöresi ve Divriği yöresi olmak üzere ikiye ayrıldı. Divriği kolunun yönetimi Süleyman Bey'e verildi. Burası kısa bir süre sonra Selçuklulara bağlandı. Erzincan kolunun yönetimi ise Davut Bey'e kaldı. Burası 1228'de I. Alaeddin Keykubad tarafından Selçuklulara bağlandı.

⁵ Ymanç, age., s. 80.

Nitekim tarihe bakıldığında Kara Tekin Gazi'nin atalarının veya kendisinin Orta Asya'dan Çankırı'ya uzanan göç yolu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Onlar, çok büyük bir ihtimalle, Hazar Denizi'nin kuzeyinden Karadeniz'e inmişler, Karadeniz'in güneyinden Anadolu içlerine doğru yürümüşlerdir.

1064'te Alp Arslan'ın akın yaptığı yerlerden birisi de Tiflis ile Çoruh Irmağı arasındaki Kangarnı'dır⁶. Kırzioğlu, Kangarnı bölgesini İslâmlıktan önceki Türklerin izleri olarak değerlendirmektedir⁷. Belli ki Kara Tekin Gazi ve mensubu bulunduğu boyun bir bölümü Gürcistan'da kalırken diğer bir bölümü yoluna devam etmiş, Orta Anadolu'ya gelmiş, Çankırı ve çevresine yerleşmiştir.

Osman Turan'a göre Kara Tekin Gazi, Selçuklulardan önce Anadolu'ya gelmiş, Karadeniz sahillerini fethetmiştir⁸. Dolayısıyla onun Malazgirt Savaşı'ndan önce Hazar Denizi'nin güneyinden gelip Anadolu'ya yerleşen Türk boylarından olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Anadolu'da kaleme alınmış ilk Türkçe eserlerden olan *Dânişmend-nâme*'ki bilgiler Çankırı ve Kara Tekin açısından kapsamlı ve çok önemlidir. *Dânişmend-nâme*'ye göre *Dânişmedliler*den Artuhî'nin eşi Efrumiye bir savaş sırasında esir düşmüş ve Çankırı Kalesi'ne hapsedilmiştir. Artuhî, Efrumiye'yi kurtarmak için Mankuriyye (Çankırı)'ye gitmektedir. Yolda Hz. Peygamber tarafından Artuhî'ye yardım etmek için görevlendirilmiş Kara Tekin isimli biriyle karşılaşır. Bu şahsın babası, çok önceleri gelip Çankırı yöresine yerleşmiş bir Müslümandır. Artuhî ve Kara Tekin Çankırı yakınlarındaki Tamasun köyünde buluşurlar, birlikte yola düşüp akşam yakını Çankırı'ya ulaşırlar. Şehir halkı *Dânişmedliler*in Çankırı Kalesi'ni fethetmek için hazırlık yaptığını duyup kaleye çekilmiştir.

Artuhî ve Kara Tekin şehirde biraz dolaşırlar, bir kadın ve iki erkeğe rastlarlar. Erkekleri öldürürler. Kadın ise Hz. Peygamber tarafından Artuhî ve Kara Tekin'e yardımla görevlendirilmiş Meryem Hatun'dur.

⁶ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, TTK yay., Ankara 1993, s. 60.

⁷ "kankar'k / kankar'ni (Kankar'lar): Gogaren'deki 9 sancaktan en güneydeki olup, Çıldır Gölü'nün doğusunu ve Arpaçayı başlarını ihtiva eden Süryanî Mar Abas Katina'dan (M.Ö. II. yüzyıl) naklen Khorenli, Val-Arşak çağında "Kankar" bölgesinden, 480 yıllarında da Parpılı Lazar "Kankar'k" (Kankar'lar) Sancağı'ndan, Gürcü kroniki ise 1064 Alp Arslan fethinde buradaki "Kangar'ni" (Kangar'lar)'dan bahseder. Bunun hem *Peçenek*, hem de *Kıpçak* kolundan sayılan *Kangar / Kenger* boyunun adını taşıdığı bellidir (Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, TTK yay., Ankara 1992, s. 52).

⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul 1993, s. 242.

Meryem Hatun, onları yanına alıp hile ile kaleye sokar ve gece yarısı Efrumiye'ye ulaştırır. Üçü, Çankırı Kalesi'nde bulunan Efrumiye'yi ve diğer esir Müslümanları kurtarır. Kalenin deposundan silâhları alırlar. Kaleyi ateşe verirler, bir yandan da savaşmaya başlarlar. Kale beyi Emiran / Amiran başta olmak üzere çok kâfir öldürürler. Kaledeki kâfirlerden bir kısmı yangını söndürmeye uğraştıkları için gazilerin işi daha da kolaylaşır. Sonunda kâfirler teslim olur, yangın da söner.

Çankırı fethedildikten ve şehir sakinleştikten sonra Artuhî, Kara Tekin ile Meryem Hatun'u evlendirir. Kara Tekin'i kale beyi olarak Çankırı Kalesi'nde bırakır. Emiran / Amiran'ın sarayını da mescit hâline getirirler. Kalede imam, hatip, kâtip ve kadı görevlendirirler. Artuhî ve Efrumiye yanlarına yüz kişi ve ganimet mallarının bir kısmını alıp Niksar'a gitmek üzere yola çıkar⁹.

Tarihî kaynaklar ile *Dânişmend-name*'deki bilgiler çok büyük oranda örtüşmektedir. Dolayısıyla Kara Tekin Gazi, Oğuzlardan önce Türkiye'ye gelip yerleşen Kıpçak Türklerinden olmalıdır. Nitekim Oğuzlar Tekin lâkabını çok ender kullanmaktadırlar. Tekin, daha çok Kıpçak, Karahanlı ve Uygur Türklerinin hükümdar ailelerinde kullanılan bir lâkaptır. Zeki Velidî Togan; Çankırı, Sinop ve Kastamonu taraflarını fethedenlerin Oğuz dışı Türklerin olabileceğini ifade etmektedir¹⁰.

Kara Tekin Gazi, Ali Sevim ve Osman Turan'a göre Süleyman Şah'ın valilerindendir¹¹. Bu bilgilerden Selçuklular Türkiye'ye geldikten sonra Kara Tekin Gazi'nin Selçuklulara bağlandığı anlaşılmaktadır. Ancak daha sonraki yıllarda, Süleyman Şah ve Dânişmend Gazi gibi, Büyük Selçuklu Sultanı ile rekabete girişmiş ve Melik Şah tarafından asi sayılmıştır¹².

Kara Tekin Gazi, 1071'den önce Çankırı ve Kastamonu'yu Türk topraklarına katmış, Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethi sırasında, 1085'te de Sinop'u fethetmiştir¹³. Burada bulunan külliyealtı ve büyükçe bir

⁹ Necati Demir, *Dânişmend-nâme*, Part Two, (Turkish Translation), Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, Harvard 2002, s. 120-133.

¹⁰ A. Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s. 197.

¹¹ Turan, age., s. 67; Sevim, age., s. 101.

¹² Turan, age., s. 115.

¹³ Yınanç, age., 126; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul 1993, s. 289; Sevim, age., s. 101.

imparatorluk hazinesi Kara Tekin'in eline geçmiştir¹⁴. Ayrıca *Ereğli* ve *Amasra* çevresinin de Kara Tekin tarafından fethedildiği tahmin edilmektedir.

Melik Şah, Bizans İmparatoru Aleksis'e bir anlaşma önermiştir. Anlaşma maddelerinin arasında Kara Tekin'in Sinop'tan çekilmesi konusu da vardır. Süleyman Şah, Antakya seferinde iken Melik Şah Aleksis'e Siyâvüş adlı bir elçi göndermiştir¹⁵. Aleksis ise annesi Gürcü olan Siyavüş'e büyük mevkiler teklif ederek alıkoymuş, eline Melik Şah'ın mektubunu vererek Sinop'ta bulunan Kara Tekin'e göndermiş¹⁶ ve buradan geri çekilmesini istemiştir. Ancak Kara Tekin'in mektuba uymadığı ve Sinop'tan çekilmediği anlaşılmaktadır¹⁷. Bunun üzerine Porsuk ve Bozan komutasında gönderdiği ordular ve müdahaleler sonucunda Kara Tekin Sinop'tan çekilmek zorunda kalmıştır¹⁸.

Kara Tekin, Sinop'tan çekildikten sonra Karadeniz Bölgesi'ndeki Türkler nüfus politikası sebebiyle Marmara Bölgesi'ne göç etmişler, Karadeniz sahilleri bu yüzden yeniden Bizanslıların eline geçmiştir.

Kara Tekin Gazi, Çankırı'da ölmüş ve Çankırı Kalesi'nin içerisinde bir türbe yapılarak gömülmüştür.

Bizans kaynakları Kara Tekin'in Sinop'tan geri çekildikten sonra (1090'da?) öldüğünü, ölümünün kiliselere tecavüz ettiğinden dolayı ilâhî bir ceza olduğunu yazmaktadırlar¹⁹.

Günümüzde Çankırı'ya (Korgun) bağlı *Karatekin köyü*²⁰, Karatekin Gazi'nin mirası olmalıdır.

¹⁴ Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 506.

¹⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Tercüme: Berna Moran), E yay., İstanbul 1979, s.94; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yay., İstanbul 1993, s. 77.

¹⁶ Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 6, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 506.

¹⁷ Turan, age., s. 85-86.

¹⁸ Turan, age., s. 133. Kara Tekin Sinop'tan çekildikten sonra Türkler Sinop'u ancak 1214'te yeniden Türk topraklarına katabilmiştir. Aleksios, 1214'te Selçuklu topraklarına saldırır. I. İzzeddin Keykavus bunun üzerine Karadeniz Bölgesi'ne bir sefer düzenler. Önce Aleksios'u esir alır. Arkasından Sinop'a girip fetheder. Aleksios Selçukluların himayesine girmeyi ve vergi vermeyi kabul edince serbest bırakılır (İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l Umuri'l-Ala'iyeye (Selçuk-name)*, C. I, (Hazırlayan: Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s. 15) ; Sevim, age., s.164-165. I. İzzeddin Keykavus, ülkenin çeşitli yerlerinden Türk nüfusu getirerek Sinop'a yerleştirir. Böylece Trabzon Devleti hem iyice küçülmüş olur hem de Türklerin himayesini kabul eder.

¹⁹ Turan, age., s. 133.

²⁰ İçişleri Bakanlığı, *Köylerimiz*, Ankara 1968, s. 326.